

Gebiedsontwikkeling Atalanta

Een economische effectanalyse

Concept

Opdrachtgever: Gemeente Emmen

Rotterdam, 2 september 2011

Gebiedsontwikkeling Atalanta

Een economische effectanalyse

Concept

Opdrachtgever: Gemeente Emmen

Michel Briene
Ahmed Hamdi
Jenny Verheijen

Rotterdam, 2 september 2011

Over Ecorys

Met ons werk willen we een zinvolle bijdrage leveren aan maatschappelijke thema's. Wij bieden wereldwijd onderzoek, advies en projectmanagement en zijn gespecialiseerd in economische, maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling. We richten ons met name op complexe markt-, beleids- en managementvraagstukken en bieden opdrachtgevers in de publieke, private en not-for-profit sectoren een uniek perspectief en hoogwaardige oplossingen. We zijn trots op onze 80-jarige bedrijfsgeschiedenis. Onze belangrijkste werkgebieden zijn: economie en concurrentiekracht; regio's, steden en vastgoed; energie en water; transport en mobiliteit; sociaal beleid, bestuur, onderwijs, en gezondheidszorg. Wij hechten grote waarde aan onze onafhankelijkheid, integriteit en samenwerkingspartners. Ecorys-medewerkers zijn betrokken experts met ruime ervaring in de academische wereld en adviespraktijk, die hun kennis en best practices binnen het bedrijf en met internationale samenwerkingspartners delen.

Ecorys Nederland voert een actief MVO-beleid en heeft een ISO14001-certificaat, de internationaal erkende kwaliteitsstandaard voor milieumanagementsystemen. Wij hebben onze doelen op het gebied van duurzame bedrijfsvoering vertaald in ons bedrijfsbeleid en in praktische maatregelen, zoals het printen van onze documenten op FSC-gecertificeerd papier en het compenseren van onze CO2-voetafdruk.

ECORYS Nederland BV
Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Ecorys Regio, Strategie & Ondernemerschap
T 010 453 87 99
F 010 453 86 50

Inhoudsopgave

0	Samenvatting	6
1	Inleiding	9
1.1	Achtergrond	9
1.2	Doel van de studie	9
1.3	Uitgangspunten en afbakening	9
1.4	Leeswijzer	11
2	Project Atalanta	13
2.1	Inleiding	13
2.2	Uitwerking per onderdeel	14
2.3	Autonome ontwikkeling (Doe-minimum alternatief)	15
2.4	Overzicht maatregelen	16
3	Resultaten economische effectanalyse	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Tijdelijke effecten	17
3.3	Structurele (bruto) jaarlijkse bijdrage aan de economie	18
3.3.1	Raming bestedingsimpuls nieuw dierenpark (incl. theater)	18
3.3.2	Directe en indirecte werkgelegenheid en toegevoegde waarde	19
3.3.3	Afgeleide effecten in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde	19
3.4	Van bruto naar netto effecten	20
3.4.1	Uitgangspunten voor ramingen	20
3.4.2	Netto structurele werkgelegenheid en toegevoegde waarde	21
3.4.3	Netto afgeleide werkgelegenheid en toegevoegde waarde	21
3.5	Bredere uitstralingseffecten	22
3.6	Totaal overzicht structurele effecten	23
4	Conclusies	24
	Bijlage 1. Belangrijkste uitgangspunten	25
	Tijdelijke effecten	25
	Structurele effecten	26
	Bijlage 2 Begrippenlijst	29
	Bijlage 3 Toelichting Input output analyse	31
	Wat is een input output tabel	31
	Uitwerking van een voorbeeld	31
	Toepassingsmogelijkheden	32

0 Samenvatting

Achtergrond en vraagstelling van de studie

De gemeente Emmen werkt samen met andere partners aan een omvangrijke ruimtelijke herontwikkeling van het centrum van de stad. De integrale gebiedsontwikkeling wordt uitgevoerd onder de naam Atalanta en bevat onder andere de verplaatsing en nieuwbouw van Dierenpark Emmen en theater De Muzeval en de herontwikkeling van de achtergelaten locaties. Het doel van de integrale gebiedsontwikkeling is de verhoging van de attractiviteit van het centrum van Emmen en het herstel van de positie van het Dierenpark Emmen als topattractie op (inter)nationaal niveau en als uitvalsbasis voor meerdaags bezoek. Op verzoek van de Gemeente Emmen heeft Ecorys een economische effectanalyse uitgevoerd, waarin de volgende vragen centraal staan:

- Wat zijn de (extra) werkgelegenheid, toegevoegde waarde en bestedingen op nationaal, regionaal en lokaal schaalniveau die door het project Atalanta wordt gecreëerd.
- Wat zijn daarbij tijdelijke en structurele effecten en in hoeverre vertalen de bruto effecten zich in netto (additionele) effecten en in directe en indirecte effecten.

Effecten Atalanta afgezet tegen een referentiekader (autonome ontwikkeling)

Ook zonder realisatie van Atalanta gaan bepaalde projectonderdelen door (o.m. theater), waardoor er ook economische effecten optreden. De economische effecten van het project Atalanta zijn daarom afgezet tegen een referentiebeeld van de autonome ontwikkeling, ofwel de verwachte ontwikkeling als Atalanta niet zou worden gerealiseerd. Bij de autonome ontwikkeling wordt er (net als in het doe-minimum alternatief van de uitgevoerde MKBA) vanuit gegaan dat het dierenpark nog tijdelijk openblijft en uiteindelijk in 2025 sluit. Gedurende deze periode neemt het aantal bezoekers langzaam af vanwege een afnemende concurrentiepositie. Dit heeft tot gevolg dat de economische effecten van Atalanta tot 2025 zullen toenemen. Ten behoeve van de overzichtelijkheid geven we in de voorliggende rapportage de effecten van Atalanta op het moment dat het huidige dierenpark is gesloten. Op dat moment zijn de economische effecten maximaal. Zie paragraaf 4.3.1. voor een verdere toelichting.

Type effecten

We onderscheiden verschillende soorten economische effecten. Allereerst is onderscheid gemaakt tussen tijdelijke (eenmalige) effecten samenhangend met de bouw van onder meer het dierenpark en de structurele (jaarlijkse) effecten als gevolg van bestedingen van bezoekers van het dierenpark en theater en de bewoners van de Hoofdstraatlocatie. De structurele effecten kunnen vervolgens nader worden opgesplitst in:

1. directe effecten (in dierenpark of theater)
2. indirecte effecten (bij toeleveranciers)
3. afgeleide effecten (als gevolg van overnachtingen in hotels e.d. van bezoekers van het dierenpark, combinatiebezoeken (zowel aan dierenpark als aan andere attractie/voorziening in de stad of regio, bestedingen van de bewoners van de Hoofdstraatlocatie).
4. brede uitstralingseffecten: Atalanta heeft ook bredere (maatschappelijke) effecten op zijn omgeving, bijvoorbeeld een vergrote aantrekkelijkheid van het centrum.

Tijdelijke effecten

De tijdelijke werkgelegenheid als direct gevolg van de realisatie van Atalanta bedraagt ruim 2.600 arbeidsjaren, verdeeld over de jaren dat er wordt gebouwd. Daarnaast worden er bij toeleverende bedrijven ook nog ruim 2.000 arbeidsjaren gecreëerd, waarmee het totale effect uitkomt op bijna 4.700 arbeidsjaren. Uitgedrukt in (tijdelijke) toegevoegde waarde bedraagt dit in totaal circa € 277 miljoen.

Structurele effecten

- Project Atalanta genereert jaarlijks circa € 92 mln aan bruto bestedingen (m.n. uitgaven van bezoekers aan het dierenpark). Ruim tweederde hiervan komt ten goede aan de lokale economie in Emmen. De resterende bestedingen komen vooral terecht in overig Drenthe en in mindere mate de rest van Nederland. Hierbij kan worden gedacht aan uitgaven voor transport, horeca en voor overnachtingen en verblijf.
- Het structurele (bruto) werkgelegenheidseffect van Atalanta bedraagt 820 fte. Hiervan zijn 730 fte ook daadwerkelijk additioneel (netto effect). In termen van toegevoegde waarde bedraagt dit bruto effect circa € 65 mln. Ruim de helft van de extra (bruto) werkgelegenheid wordt in de gemeente Emmen gecreëerd. De overige extra werkgelegenheid komt terecht in de rest van de Provincie Drenthe (200 fte) en in overig Nederland (190 fte).
- Het overgrote deel van de extra werkgelegenheid en toegevoegde waarde in Emmen is directe werkgelegenheid bij het Dierenpark. In overig Drenthe komt het grootste deel van het effect juist van de bestedingen van bezoekers aan overnachtingen in hotels en andere type accommodaties (dit is een afgeleid effect van Atalanta). Voor overig Nederland komt het economische effect vooral voort uit de toeleveringsrelaties die bedrijven hebben met het Dierenpark (indirect effect).
- Atalanta heeft ook bredere (maatschappelijke) economische effecten op zijn omgeving. Deze zijn ook al in het kader van de afzonderlijk uitgevoerde MKBA onderzocht (en berekend). In kwalitatieve termen kan in ieder geval worden aangegeven dat de integrale gebiedsontwikkeling zorgt voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de omgeving. Dit werkt onder meer positief door op de waarde van het bestaande vastgoed. Ook neemt de aantrekkelijkheid van het centrum voor bezoekers toe. Hierdoor zullen mensen het centrum van Emmen eerder bezoeken en hier ook meer geld uitgeven. Atalanta heeft tenslotte ook invloed op de bereikbaarheid van verschillende locaties in Emmen.

Tabel S1 geeft een overzicht van de structurele economische effecten van Atalanta.

Tabel S1 – Overzicht economische effecten Atalanta

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Totaal bestedingen (mln €)*	62	25	5	92
Bruto werkgelegenheid**	430	200	190	820
Netto (additionele) werkgelegenheid**	370	200	160	730
Bruto toegevoegde waarde (mln €)*	29	16	21	65
Netto (additionele) toegevoegde waarde (mln €)*	26	16	19	60

* Afgerond op miljoenen euro's. ** Afgerond op tientallen

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De gemeente Emmen staat voor een omvangrijke ruimtelijke opgave in het centrum van de stad. Onderdelen van de gedeeltelijke herontwikkeling van het centrum zijn onder meer de verplaatsing en nieuwbouw van het Noorder Dierenpark en het theater De Muzeval. De gemeente pakt het geheel aan projecten op als een integrale gebiedsontwikkeling (Atalanta). Deze geïntegreerde gebiedsontwikkeling vormt onderdeel van het Masterplan Emmen Centrum 2020 (MEC). Het doel van de integrale gebiedsontwikkeling is de verhoging van de attractiviteit van het centrum van Emmen en het herstel van de positie van het Dierenpark Emmen als topattractie op (inter)nationaal niveau en als uitvalsbasis voor meerdaags bezoek.

Om de meerwaarde van de gehele gebiedsontwikkeling voor partijen op verschillende niveaus aan te tonen heeft de gemeente Emmen een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) laten uitvoeren door Ecorys. Het doel hiervan is om op zowel regionaal als op nationaal niveau vast te stellen in welke mate de maatschappelijke voordelen (baten) van Atalanta opwegen tegen de totale (maatschappelijke) kosten. Daarnaast heeft de gemeente ook behoefte aan inzicht in de economische effecten die het project kan opleveren. Hierbij gaat het vooral om het verkrijgen van inzicht in de (economische) bijdrage van Atalanta aan de werkgelegenheid, omzet en toegevoegde waarde. In een MKBA zijn dergelijke aspecten niet altijd even relevant. In deze rapportage worden de uitkomsten van de economische impact studie gepresenteerd. De uitkomsten van de MKBA zijn opgenomen in een aparte rapportage.

1.2 Doel van de studie

In de studie naar de economische effecten van de gebiedsontwikkeling van het centrum en de verplaatsing van het Dierenpark Emmen staan de volgende vragen centraal:

- Wat zijn de (extra) werkgelegenheid, toegevoegde waarde en bestedingen op nationaal, regionaal en lokaal schaalniveau die door het project Atalanta wordt gecreëerd.
- Wat zijn daarbij tijdelijke en structurele effecten en in hoeverre vertalen de bruto effecten zich in netto effecten en in directe en indirecte effecten.

1.3 Uitgangspunten en afbakening

Alvorens wordt ingaan op de voorgestelde aanpak worden eerst enkele uitgangspunten bij de effectmeting en de afbakening van de resultaten op een rij gezet.

a) Projectomschrijving en deelprogrammering

De economische effecten zijn in deze studie op een zo laag mogelijk detailniveau zichtbaar gemaakt. Op die manier ontstaat niet alleen inzicht in de economische spin-off van het gehele project, maar ook van afzonderlijke onderdelen uit het voorliggende plan en de deelprogrammering. Voor de invulling van de plannen en de onderscheiden deelprogrammering is overigens aangesloten bij de MKBA. Op die manier is een goede vergelijking tussen de twee studies mogelijk.

b) Schaalniveau

De economische spin-off van een project is afhankelijk van het ruimtelijke schaalniveau dat in beschouwing wordt genomen. Wat additioneel is voor de regio hoeft niet additioneel te zijn voor de provincie of het land als geheel. Vanuit het perspectief van Nederland als geheel is vooral het netto effect op nationaal niveau van belang. Naast inzicht in de effecten op nationaal niveau is het van belang om te zien welke effecten Atalanta op lokaal en regionaal niveau genereert. Door het inzichtelijk maken van de effecten op verschillende geografische schaalniveaus kan ook zichtbaar worden gemaakt wat een mogelijke bijdrage aan het project voor verschillende subsidiegevers in economische zin oplevert.

c) Type effecten

Een economische impactstudie kent een economische invalshoek en richt zich (in tegenstelling tot een financiële analyse die alleen kijkt naar de directe kosten en opbrengsten voor de initiatiefnemer van het project) op de bredere betekenis van de voorgenomen investeringen aan de economie in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Deze bijdrage is op verschillende manieren tot uitdrukking gebracht. Allereerst kan een onderscheid worden gemaakt in tijdelijke (eenmalige) effecten samenhangend met de bouw van onder meer het dierenpark en de structurele (jaarlijkse) effecten als gevolg van bestedingen van bezoekers van het dierenpark en theater en de bewoners van de Hoofdstraatlocatie. De structurele effecten kunnen vervolgens nader worden opgesplitst in:

- a. directe effecten (in dierenpark of theater)
- b. indirecte effecten (bij toeleveranciers)
- c. afgeleide effecten (als gevolg van overnachtingen in hotels e.d. van bezoekers van het dierenpark, combinatiebezoeken (zowel aan dierenpark als aan andere attractie/voorziening in de stad of regio, bestedingen van de bewoners van de Hoofdstraatlocatie).
- d. brede uitstralingseffecten: Atalanta heeft ook bredere (maatschappelijke) effecten op zijn omgeving. Hierbij kan worden gedacht aan een betere ruimtelijke uitstraling en vergrote aantrekkelijkheid van het centrum en een betere bereikbaarheid.

d) Autonome ontwikkeling als referentiekader

De plannen kunnen niet los worden gezien van de autonome ontwikkeling van de stad en de regio. Om hiermee rekening te houden dienen de effecten van het project te worden afgezet tegen een situatie waarin het project niet wordt gerealiseerd of in een andere vorm. In de beoordeling worden deze aspecten meegenomen. In de voorliggende effectanalyse zijn de economische effecten van Atalanta afgezet tegen de effecten van de autonome ontwikkeling (referentiekader). Ook zonder realisatie van Atalanta gaan bepaalde projectonderdelen wel door (o.m. theater,) waardoor er ook economische effecten optreden. Omwille van vergelijkbaarheid met de tevens uitgevoerde maatschappelijke kosten batenanalyse (MKBA) baseren we ons voor het referentiebeeld op het doe-minimum alternatief voor de autonome ontwikkeling.

e) Tijdhorizon

Bij de autonome ontwikkeling (doe-minimum alternatief) wordt er vanuit gegaan dat het dierenpark nog tijdelijk openblijft en uiteindelijk (in 2025) sluit. Daarbij wordt er ook vanuit gegaan dat gedurende de periode dat het huidige dierenpark nog openblijft de bezoekersaantallen langzaam teruglopen vanwege een afnemende concurrentiepositie. Dit houdt in dat het referentie kader waartegen de economische effecten van Atalanta worden afgezet tot 2025 jaarlijks verandert. Dit heeft invloed op de omvang van de effecten van Atalanta, waarbij in de loop van de tijd het economische effect van Atalanta tot een bepaald moment nog zal toenemen. Ten behoeve van de overzichtelijkheid geven we in de voorliggende rapportage het economische effect van Atalanta op het moment dat het huidige

dierenpark is gesloten (2025). Op dat moment zijn de economische effecten eigenlijk maximaal. In paragraaf 3.4.1. dit aspect nog nader toegelicht aan de hand van een schema.

1.4 Leeswijzer

In **hoofdstuk twee** beschrijven we het project Atalanta zoals dat is doorgerekend op economische effecten. Tevens behandelen we de verwachte autonome ontwikkeling indien Atalanta alsnog niet zou worden gerealiseerd aan de hand van het doe-minimum alternatief. De uitkomsten van de studie presenteren we in **hoofdstuk drie** en de conclusies in **hoofdstuk vier**.

In de bijlagen zijn nadere detailleringen opgenomen. Het rapport wordt voorafgegaan door een samenvatting.

2 Project Atalanta

2.1 Inleiding

De gemeente Emmen werkt momenteel onder de naam Atalanta aan drie samenhangende projecten in het centrum: Centrum-West, Hoofdstraat en De Verbinding. Uitvoering van deze plannen zorgt voor een gedaanteverwisseling van het centrum in Emmen.

Onderdeel van de herontwikkeling van het centrum is de verplaatsing van het dierenpark. De vrijkomende locatie aan de Hoofdstraat wordt vervolgens herontwikkeld met woningbouw en andere stedelijke functies. De nieuwe locatie van het Dierenpark (Centrum-West) ligt aan de andere zijde van het centrum. Op deze locatie wordt een “dierenpark nieuwe generatie” gerealiseerd in combinatie met het nieuwe onderkomen het te verplaatsen theater ‘De Muzeval’. De locatie van het nieuwe dierenpark en het theater (Centrum-West) en de Hoofdstraatlocatie worden met elkaar verbonden door een groot, levendig ontmoetingsplein.

De verschillende onderdelen van de plannen zijn zichtbaar gemaakt op onderstaande kaart. De volgende deelprojecten worden onderscheiden:

- Ontwikkeling van de locatie van de oude dierentuin (Hoofdstraat)
- Ontwikkeling van de nieuwe dierentuin (Centrum-West)
- Ontwikkeling van de locatie van het oude theater (De Muzeval)
- Ontwikkeling van het nieuwe theater (Centrum-West)
- Ontwikkeling van het ontmoetingsplein en flankerende verkeersmaatregelen (De Verbinding)

Kaart 1- Afbakening plangebied

2.2 Uitwerking per onderdeel

Ontwikkeling locatie oude dierentuin (Hoofdstraat)

Het totale bouwprogramma voor de Hoofdstraat locatie bestaat uit 16.273 m² aan commerciële functies en voor 25.465 m² aan woningbouw. Tabel 1 geeft een uitsplitsing van het programma¹.

Tabel 1- Voorlopig overzicht programma Hoofdstraat

Functie	Oppervlakte
Commerciële functies	16.273 m²
Leisure	
Horeca, uitgaansfuncties	1.500 m ²
Health en Wellness	1.500 m ²
Overig	1.000 m ²
Kunst en educatie	
Kunst, cultuur, atelier, musea	2.237 m ²
Educatie	1.000 m ²
Commercieel	
Detailhandel	4.000 m ²
Lichte ambtelijke bedrijvigheid	2.000 m ²
Zakelijke dienstverlening	3.000 m ²
Woningbouw	25.465 m²
Appartementen A	7.920 m ² (50 stuks à 120 GBO)
Appartementen B	4.752 m ² (24 stuks à 150 GBO)
Penthouses	3.168 m ² (12 stuks à 200 GBO)
Grondgebonden	9.625 m ² (50 stuks à 175 GBO)

Bron: Programmabureau DPE Next, Businesscase 1.0 Atalanta / locatie Hoofdstraat (30 maart 2010)

Ontwikkeling van de nieuwe dierentuin & nieuwe theater (Centrum-West)

Het project Atalanta voorziet in de voortzetting van de activiteiten van Dierenpark Emmen elders. De locatie daarvoor is aan de andere zijde van het centrum, zo'n 500 meter naar het westen. Hier komt een 'dierenpark nieuwe generatie' in combinatie met een modern theater. Een klein onderdeel van het dierenpark is al op deze locatie gevestigd. Het uitgangspunt voor de gemeente was een volledige verplaatsing van alle activiteiten van het dierenpark naar de locatie Centrum West. Een belangrijke nieuwe toevoeging is het idee om de realisatie van een nieuw stadstheater te integreren in de plannen voor het nieuwe park.

De plannen voor de verplaatsing van het Dierenpark zijn uitgewerkt in een bedrijfsplan "Dierenpark Emmen Next". Als onderbouwing van het bedrijfsplan is onder andere een marktverkenning verricht, is de financiële haalbaarheid onderzocht en zijn risicoanalyses opgesteld. Het nieuwe dierenpark bestaat uit de volgende onderdelen:

- Wereld van de Vochtige Warmte;
- Wereld van de Hete Droogte;
- Wereld van de IJzige Kou;
- Wereld van de Ontmoeting

De Wereld van het Theater omvat de ontwikkeling van het nieuwe theater.

In het bedrijfsplan wordt uitgegaan van een totale oppervlakte van het park van 32,4 hectare, waarvan 22 hectare tot 2015 wordt ontwikkeld. Voor toekomstige uitbreidingen is 10,4 hectare

¹ Programmabureau DPE-Next, Businesscase 1.0 Atalanta / locatie Hoofdstraat (30 maart 2010)

gereserveerd. De stichtingskosten zijn in het bedrijfsplan geraamd op 205 miljoen euro (prijsspeil 2009/10)² inclusief Wereld van de Ontmoeting en het theater.

Ontwikkeling van de locatie van het oude theater (Muzeval)

Omdat het huidige pand theatertechisch niet meer bij de tijd is en het gebouw ook op het gebied van arbeidsomstandigheden niet meer voldoet, heeft de gemeenteraad in 2009 het besluit genomen voor de bouw van een nieuw theater dat een belangrijke bijdrage zal leveren aan de ontwikkeling van het stadscentrum. Als alles volgens plan verloopt wordt het nieuwe theater in 2014 geopend. Op de oude locatie van De Muzeval ontstaat dan ruimte voor de ontwikkeling van een hoogwaardige en groene woonomgeving. Het precieze programma van deze ontwikkeling is echter nog niet bekend.

Ontwikkeling van het ontmoetingsplein en flankerende verkeersmaatregelen (De Verbinding)

In de plannen is verder voorzien in het realiseren van een verbinding tussen Centrum-West en de Hoofdstraatlocatie via een groot, levendig ontmoetingsplein. Dit plein ontstaat, doordat de Hondsrugweg deels in een tunnel onder de grond verdwijnt. Ondergrondse parkeergarages bieden parkeerplaatsen voor bezoekers en inwoners. Aanvullende verkeersmaatregelen verbeteren de bereikbaarheid, leefbaarheid en verkeersveiligheid. De verbinding bestaat uit de volgende deelontwikkelingen:

- Verbindingsplein
- Toegang tot het Belevenspark
- Toegang tot het Mensenpark

2.3 Autonome ontwikkeling (Doe-minimum alternatief)

Om de netto economische effecten van Atalanta te kunnen berekenen moet rekening worden gehouden met de autonome ontwikkeling. Voor de invulling en uitgangspunten van de autonome ontwikkeling sluiten we aan bij het doe-minimum alternatief uit de MKBA. Het uitgangspunt bij dit doe-minimum alternatief is om het huidige dierenpark met minimale investeringen zo lang mogelijk open te houden. Op een gegeven moment zal dit echter niet meer zijn vol te houden. De mogelijkheden voor doorontwikkeling van dit tweede generatie dierenpark zijn dan uitgeput, waardoor de bezoekersaantallen zullen teruglopen en het park op enig moment bedrijfseconomisch niet meer levensvatbaar zal zijn. In de toekomst zal het bedrijf Dierenpark Emmen en de Gemeente Emmen dan alsnog voor de keuze komen te staan verdere afbouw van het dierenpark tot iets van alleen lokale / beperkt regionale betekenis (er dreigt immers anders een faillissement omdat de exploitatiekosten niet kunnen worden terugverdiend) of totale vernieuwing.

In het doe-minimum alternatief blijft het Dierenpark dus op zijn huidige locatie aan de Hoofdstraat. Gezien de veroudering van het huidige dierenpark zijn er nog substantiële investeringen nodig om het Dierenpark op de locatie in het centrum te kunnen laten functioneren. De huidige inschatting is dat hiervoor tot 2030 circa € 52 miljoen nodig is³. Hierbij wordt uitgegaan een eenmalige investering van € 22 miljoen tot 2015 en daarna een jaarlijkse investering van € 2 miljoen. Deze inschatting is alleen gemaakt ten behoeve van de uitvoering van de MKBA. Vanwege de beperkte ruimte op de huidige locatie en moderne vereisten voor milieu en dierenwelzijn zal de omvang van de operaties van het Dierenpark moeten worden teruggebracht. De huidige overlast die het dierenpark voor het stadscentrum veroorzaakt neemt hiermee wel af.

---

² Programmabureau DPE-Next, Projectinformatie (oktober 2010)

³ Programmabureau DPE-Next. Deze inschatting is alleen gemaakt ten behoeve van de uitvoering van de MKBA.

De in het projectalternatief geplande nieuwbouwwontwikkelingen van het Dierenpark op de locatie Centrum-West vinden in het doe-minimum alternatief geen doorgang. De realisatie van het theater De Muzeval op de nieuwe locatie en een deel van het verbindingssplein zal wel worden gerealiseerd. Het huidige pand van het theater voldoet niet meer aan de eisen van deze tijd en dient te worden vervangen. Er wordt in het doe-minimum alternatief van uitgegaan dat de nieuwbouw van het theater net als in het projectalternatief zal plaatsvinden op de locatie Centrum-West. De verwachte synergie voordelen met het dierenpark zullen niet, of in mindere mate, voordoen. De herontwikkeling van de oude locatie van het theater maakt ook onderdeel uit van het doe-minimum alternatief. Ook in het doe-minimum alternatief wordt er geïnvesteerd in de verbetering van de infrastructuur.

2.4 Overzicht maatregelen

Tabel 2 - Invulling project- en nulalternatief

	Projectalternatief (Uitvoering van Atalanta)	Doe-minimum alternatief
Programma		
Hoofdstraat	<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkeling van 16.273 m² aan commerciële functies <li style="padding-left: 20px;">- 4.000 m² leisure <li style="padding-left: 20px;">- 3.237 m² kunst en educatie <li style="padding-left: 20px;">- 9.000 m² commercieel - Ontwikkeling van 25.465 m² aan woningbouw (totaal van 136 woningen) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkeling van 16.273 m² aan commerciële functies <li style="padding-left: 20px;">- 4.000 m² leisure <li style="padding-left: 20px;">- 3.237 m² kunst en educatie <li style="padding-left: 20px;">- 9.000 m² commercieel - Ontwikkeling van 25.465 m² aan woningbouw (totaal van 136 woningen)
Centrum - West	<ul style="list-style-type: none"> - Nieuwe vestiging van dierenpak Emmen. - Nieuwe vestiging van het theater. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nieuwe vestiging van het theater.
De Verbinding	<ul style="list-style-type: none"> - Realisering gebied van de verbinding - Realisering toegang tot Belevenspark - Realisering toegang tot het Mensenpark - Bereikbaarheidsmaatregelen - Parkeergarages 	<ul style="list-style-type: none"> - Realisering gebied van de verbinding
Overige uitgangspunten		
Start	2009	2009
Park op huidige locatie open tot	2016	2025
Benodigde investeringen in park op huidige locatie	22 miljoen euro in 7 jaar (tot 2016)	22 miljoen euro in 7 jaar (tot 2016), daarna 2 miljoen euro per jaar tot 2025
Aantal bezoekers (op huidige locatie)	600.000 per jaar	600.000 per jaar
Wat gebeurt er na de sluiting van het park op de huidige locatie?	DPE Next gaat open in 2016	Geen exploitabel dierenpark meer in Emmen
Aantal bezoekers DPE Next	Gemiddeld 1,3 miljoen per jaar	n.v.t.

Bron: Programmabureau DPE-Next, Businesscase 1.0 Atalanta / locatie Hoofdstraat (30 maart 2010), Programmabureau Atalanta (businessplan DPE Next mei 2011), Programmabureau Atalanta.

3 Resultaten economische effectanalyse

3.1 Inleiding

De uitkomsten van de eigenlijke economische effectmeting worden in dit hoofdstuk beschreven. Daarbij zijn verschillende typen effecten te onderscheiden: gedurende de aanlegfase zal tijdelijke werkgelegenheid ontstaan bij met name de bouwnijverheid en allerlei aanverwante sectoren. In paragraaf 3.2 worden deze tijdelijke effecten nader toegelicht.

Veel belangrijker zijn echter de economische effecten die optreden op het moment dat de plannen daadwerkelijk zijn gerealiseerd. Deze zijn immers min of meer permanent van aard en leveren een structurele bijdrage aan de (regionale) economie. Deze effecten komen in paragraaf 3.3 aan bod.

3.2 Tijdelijke effecten

Effecten gedurende de aanleg: vooral bouwnijverheid en aanverwante sectoren profiteren

Gedurende de realisatiefase van Atalanta ontstaat tijdelijke werkgelegenheid bij met name de bouwnijverheid en allerlei aanverwante sectoren. Maatgevend voor de omvang van deze tijdelijke effecten is de uiteindelijke aanneemsom voor het nieuwe dierenpark (incl. theater en plein) en de woningen en andere functies op de hoofdstraatlocatie. Investerings die betrekking hebben op de aankoop van bestaande opstallen en eventuele grondverwerving leiden niet rechtstreeks tot een impuls voor de lokale economie, maar zorgen alleen voor een overdracht van de huidige naar de nieuwe eigenaren van het gebied en het vastgoed.

Omvang effect

De tijdelijke werkgelegenheid als direct gevolg van de realisatie van de plannen wordt op basis van het verwachte investeringsvolume geraamd op een totaal van circa 2.640 arbeidsjaren. Indien tevens rekening wordt gehouden met de effecten bij toeleverende bedrijven (circa 2.020 arbeidsjaren) komt de totale tijdelijke werkgelegenheid voor Nederland als geheel uit op (eenmalig) 4.660 arbeidsjaren.. In de tijd gezien zijn deze effecten gekoppeld aan de periode dat er daadwerkelijk wordt gebouwd. Ter illustratie: indien de bouw van de voorzieningen 10 jaar in beslag neemt zullen er gedurende deze periode gemiddeld 466 banen per jaar worden gerealiseerd. Uitgedrukt in (tijdelijke) toegevoegde waarde bedraagt het directe en indirecte effect in totaal respectievelijk € 141,6 miljoen en € 135,5 miljoen

Tabel 1 - Tijdelijke werkgelegenheid (fte)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	660	1.320	660	2.640
Indirecte werkgelegenheid *	200	600	1.220	2.020
Totaal tijdelijke werkgelegenheid	860	1.920	1.880	4.660

* Afgerond op tientallen.

Tabel 2 - Tijdelijke toegevoegde waarde (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	35	71	35	142
Indirecte toegevoegde waarde *	13	37	86	136
Totaal tijdelijke toegevoegde waarde *	48	108	121	277

* Afgerond op miljoenen euro's.

Mate van additionaliteit

De mate waarin de eigen regio (Drenthe) profiteert van deze werkgelegenheidsimpuls hangt sterk af van de mate waarin het lokale en regionale bedrijfsleven wordt ingeschakeld bij de realisatie van de projecten. Gelet op het aanbod van bedrijven in de regio mag er echter van worden uitgegaan dat een fors deel van deze effecten lokaal zullen neerslaan.

3.3 Structurele (bruto) jaarlijkse bijdrage aan de economie

Op het moment dat het nieuwe dierenpark is gerealiseerd ontstaan allerlei effecten die structureel bijdragen aan de lokale/ regionale en de nationale economie. Om een inschatting te kunnen maken van de omvang van de structurele effecten brengen we in paragraaf 3.3.1 allereerst de bestedingsimpuls in beeld. Deze bestedingsimpuls kan vervolgens worden doorvertaald naar (directe) werkgelegenheid (paragraaf 3.3.2) en toegevoegde waarde (paragraaf 3.3.3.). In de bijlagen zijn nadere detailleringen en uitwerkingen opgenomen. In eerste instantie kijken we alleen naar het zogenaamde bruto effect waarbij nog geen rekening is gehouden met de veronderstelde autonome ontwikkeling. In paragraaf 3.4 wordt deze slag wel gemaakt en worden de netto effecten in beeld gebracht.

3.3.1 *Raming bestedingsimpuls nieuw dierenpark (incl. theater)*

De economische betekenis van het project is onder andere zichtbaar gemaakt via de directe bestedingen van de bezoekers van DPE Next (entreegelden, vervoerskosten en overige uitgaven in het park) en afgeleide bestedingen van de bezoekers van DPE Next (kosten van overnachtingen en combinatiebezoeken⁴) en de bewoners van de woningen aan de Hoofdstraatlocatie (detailhandel). In de onderstaande tabellen zijn de verwachte jaarlijkse directe bestedingen (tabel 3) en afgeleide bestedingen (tabel 4) kort samengevat.

Tabel 3 – Directe bestedingsimpuls (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Reiskosten	2,2	3,4	4,8	10,4
Entreekosten	32,8	0,0	0,0	32,8
Horeca & merchandise	14,4	0,0	0,0	14,4
Feesten & partijen	1,8	0,0	0,0	1,8
Educatie	0,3	0,0	0,0	0,3
Theatervoorstellingen	1,7	0,0	0,0	1,7
Parkeren	0,7	0,0	0,0	0,7
Totaal	53,9	3,4	4,8	62,1

⁴ De combinatie van een bezoek aan het dierenpark met een bezoek aan een andere attractie/activiteit in Emmen of de regio, zoals het winkelcentrum van de stad.

Tabel 4 - Afgeleide bestedingsimpuls (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Overnachtingen	2,4	21,2	0,0	23,6
Combinatiebezoeken	1,2	0,0	0,0	1,2
Hoofdstraatlocatie	4,5	0,2	0,1	4,8
Totaal	8,0	21,4	0,1	29,6

3.3.2 Directe en indirecte werkgelegenheid en toegevoegde waarde

Uitgaande van de geraamde directe bestedingsimpuls kan vervolgens een doorvertaling worden gemaakt naar werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Hiertoe is de bestedingsimpuls toegedeeld naar de verschillende relevante sectoren (o.a. detailhandel en horeca) en vervolgens gekoppeld aan structuurgegevens van deze sectoren. Op basis van een zogenaamde input outputanalyse (zie ook bijlage 3) is vervolgens de doorwerking bepaald naar andere toeleverende bedrijven in de lokale/regionale en nationale economie.

Tabel 5 toont het resultaat van de uitgevoerde analyse en laat zien dat de structurele (bruto) werkgelegenheid gelijk is aan circa 560 voltijd arbeidsplaatsen (fte). Hiervan is 390 fte aan te merken als directe bruto werkgelegenheid en 170 fte als indirecte bruto werkgelegenheid bij allerlei toeleverende bedrijven. Omdat in genoemde sectoren relatief veel in deeltijd wordt gewerkt is het effect uitgedrukt in werkzame personen hoger.

De impact van de realisatie van de voorgenomen maatregelen kan ook in termen van toegevoegde waarde worden uitgedrukt (tabel 6). Deze (bruto) toegevoegde waarde (grotendeels de omzet minus de waarde van de ingekochte goederen en diensten) is in totaal gelijk aan circa 46 miljoen euro.

Tabel 5 – Directe en indirecte structurele bruto werkgelegenheid (fte)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	340	20	30	390
Indirecte werkgelegenheid *	20	50	100	170
Totaal bruto werkgelegenheid *	360	70	130	560

* Afgerond op tientallen.

Tabel 6 – Directe en indirecte structurele bruto toegevoegde waarde (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	22	1	2	25
Indirecte toegevoegde waarde *	2	4	14	20
Totaal bruto toegevoegde waarde *	24	5	16	45

* Afgerond op miljoenen euro's.

3.3.3 Afgeleide effecten in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde

Afgeleide effecten zijn effecten die niet direct ontstaan door een van de projectonderdelen, maar wel kunnen worden toegeschreven aan het de uitvoering van het project. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld combinatiebezoek. Dit houdt in dat bezoekers van het dierenpark ook nog een bezoek brengen aan het centrum van Emmen en hier ook nog geld uitgeven. Dit leidt tot extra bestedingen, werkgelegenheid en toegevoegde waarde.

De afgeleide werkgelegenheid en toegevoegde waarde zijn bepaald op basis van de eerder berekende afgeleide bestedingsimpuls. De totale (bruto) afgeleide werkgelegenheid (tabel 7) is

gelijk aan 260 fte, hiervan is 180 fte directe werkgelegenheid en 80 fte indirecte werkgelegenheid. De (bruto) afgeleide toegevoegde waarde (tabel 8) bedraagt 19 miljoen euro.

Tabel 7 – Afgeleide bruto werkgelegenheid (fte)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	70	110	0	180
Indirecte werkgelegenheid *	0	20	60	80
Totaal bruto werkgelegenheid *	70	130	60	260

* Afgerond op tientallen.

Tabel 8 – Afgeleide bruto toegevoegde waarde (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	4	8	0	12
Indirecte toegevoegde waarde *	1	2	4	7
Totaal bruto toegevoegde waarde *	5	10	4	19

* Afgerond op miljoenen euro's.

3.4 Van bruto naar netto effecten

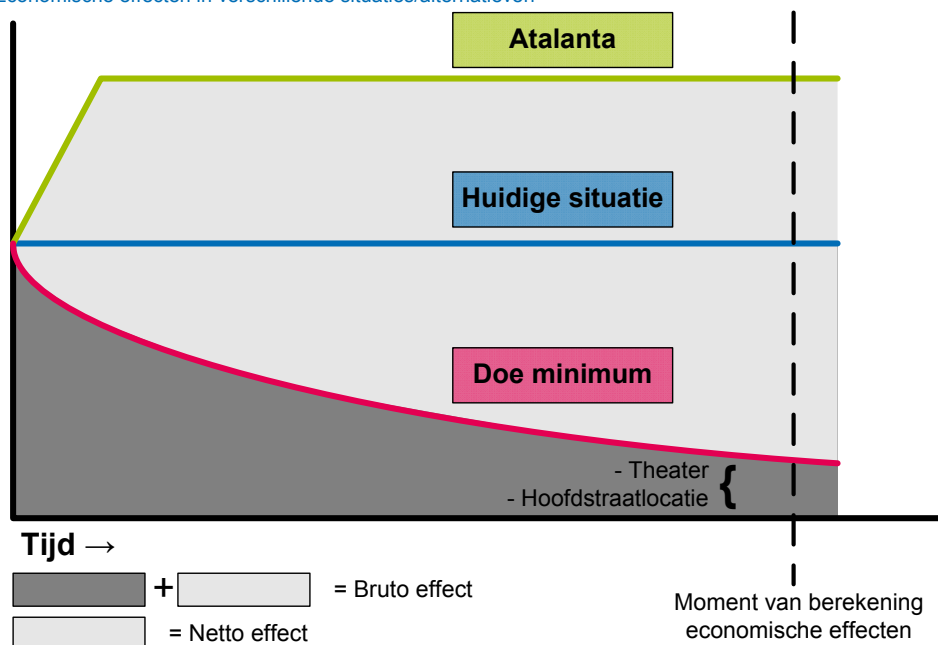
3.4.1 Uitgangspunten voor ramingen

De in paragraaf 3.3 gepresenteerde effecten geven alle effecten weer die door uitvoering van het project optreden. Het gaat derhalve om bruto effecten. Netto effecten zijn die effecten die alleen optreden vanwege de realisatie van het project. Bij de berekening van de netto effecten houden we rekening met het feit dat er ook zonder het Atalanta project bepaalde onderdelen zullen worden gerealiseerd en dat deze economische effecten genereren.

Als uitgangspunt voor deze referentiesituatie hanteren we het doe-minimum alternatief (zie ook hoofdstuk 2). In dit alternatief gaan we ervan uit dat er in Emmen een theater zal blijven bestaan en dat de Hoofdstraatlocatie, op korte termijn een dierenpark blijft, maar daarna volgens de huidige plannen wordt herontwikkeld tot stadspark met wonen en andere stedelijke functies. Het dierenpark houdt dan op met bestaan. We gaan er dus vanuit dat ook zonder Atalanta theater De Muzeval in Emmen blijft bestaan en dat uiteindelijk op de Hoofdstraatlocatie (het dierenpark verdwijnt en) een Stadspark wordt ontwikkeld. De economische effecten die met deze twee deelprojecten van Atalanta samenhangen worden dan ook niet meegenomen in de netto effecten. Onderstaande figuur licht het verschil tussen bruto en netto effecten schematisch toe.

Uit de figuur wordt ook zichtbaar dat de netto effecten in de tijd kunnen verschuiven en het peiljaar derhalve mede bepalend is voor de hoogte van de effecten. In deze studie zijn de effecten in beeld gebracht op het moment dat het dierenpark in de referentiesituatie in de huidige vorm geen bestaansrecht meer heeft en derhalve zal moeten sluiten.

Economische effecten in verschillende situaties/alternatieven

3.4.2 Netto structurele werkgelegenheid en toegevoegde waarde

Op basis van bovengenoemde uitgangspunten is de totale structurele netto werkgelegenheid en toegevoegde waarde berekend. De totale structurele netto werkgelegenheid (tabel 9) is gelijk aan 540 fte, hiervan is 380 fte directe werkgelegenheid en 160 fte indirecte werkgelegenheid. De structurele netto toegevoegde waarde (tabel 10) is gelijk aan 44 miljoen euro.

Tabel 9 - Directe en indirecte structurele netto werkgelegenheid (fte)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	330	20	30	380
Indirecte werkgelegenheid *	20	50	90	160
Totaal netto werkgelegenheid *	350	70	120	540

* Afgerond op tientallen.

Tabel 10 - Directe en indirecte structurele netto toegevoegde waarde (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	22	1	2	25
Indirecte toegevoegde waarde *	2	4	13	19
Totaal netto toegevoegde waarde *	24	5	15	44

* Afgerond op miljoenen euro's.

3.4.3 Netto afgeleide werkgelegenheid en toegevoegde waarde

De netto afgeleide werkgelegenheid en toegevoegde waarde zijn weergegeven in de tabellen 11 en 12. De totale netto afgeleide werkgelegenheid is gelijk aan 190 fte. Deze is onderverdeeld in 130 directe fte en 60 indirecte fte. De toegevoegde waarde kent een totale waarde van 15 miljoen euro en is onderverdeeld in een directe toegevoegde waarde van 9 miljoen euro en een indirecte toegevoegde waarde van 6 miljoen euro.

Tabel 11 - Afgeleide netto werkgelegenheid (fte)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	20	110	0	130
Indirecte werkgelegenheid *	0	20	40	60
Totaal netto werkgelegenheid *	20	130	40	190

* Afgerond op tientallen.

Tabel 12 - Afgeleide netto toegevoegde waarde (mln. euro)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	2	8	0	9
Indirecte toegevoegde waarde *	1	2	4	6
Totaal netto toegevoegde waarde *	2	10	4	16

* Afgerond op miljoenen euro's.

3.5 Brede uitstralingseffecten

In economische zin is nog een aantal andere effecten te verwachten die als onderdeel van deze studie in beeld zijn gebracht. Onderstaand wordt een kort overzicht van deze effecten gegeven. Voor een uitgebreidere toelichting wordt verwezen naar de afzonderlijke MKBA rapportage.

Verbeterde leefbaarheid / ruimtelijke kwaliteit

De realisatie van Atalanta zorgt voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in Emmen. Het bouwen van nieuwe woningen op de locatie in de stad bijvoorbeeld heeft niet alleen effecten voor de bewoners van deze nieuwe huizen, maar werkt ook positief door op omliggende woningen. De huizenprijzen daar zullen stijgen door een verbetering van hun directe omgeving. Deze waardevermeerdering wordt als maat genomen voor de kwaliteitswinst van aanpalende gebieden van het project.

Verbetering van de aantrekkelijkheid van het centrum

Door het project neemt de aantrekkelijkheid van het centrum toe (locatie Hoogstraat en de Verbinding) waardoor het bestedingspotentieel van bezoekers in de binnenstad ook naar verwachting zal toenemen. Mensen zullen het centrum van Emmen eerder bezoeken en hier ook meer geld uitgeven. Het effect van een aantrekkelijker centrum wordt deels al meegenomen in het effect van leefbaarheid. De extra bestedingen door consumenten zitten hier echter nog niet in. In de regionale MKBA worden de bestedingen van consumenten van buiten de regio als vertrekpunt genomen. In de nationale MKBA worden alleen extra bestedingen van buitenlanders meegenomen.

Verbeterde bereikbaarheid

De realisatie van het project Atalanta heeft invloed op de bereikbaarheid van verschillende locaties in Emmen en voor verschillende groepen reizigers. Relevant zijn:

- Nieuwe bezoekers van het dierenpark en theater;
- Mogelijke reistijdwinsten van bestaande bezoekers aan het dierenpark en theater;
- Reistijdwinsten van overige bezoekers aan het centrum en inwoners.

Door de maatregelen binnen het project neemt de doorstroming van het verkeer toe en worden reistijdwinsten gerealiseerd.

3.6 Totaal overzicht structurele effecten

Onderstaande tabellen geven een overzicht van de structurele economische effecten van Atalanta. Tabel 13 toont de jaarlijkse directe en afgeleide bestedingen. Tabel 14 toont de jaarlijkse bruto werkgelegenheidseffecten en tabel 15 toont de bruto toegevoegde waarde.

Tabel 13 – Bestedingseffecten (bruto)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe bestedingen	53,9	3,4	4,8	62,1
Afgeleide bestedingen	8,0	21,4	0,1	29,6
Totaal	61,9	24,8	4,9	91,7

Tabel 14 – Werkgelegenheidseffecten (bruto) fte

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe werkgelegenheid *	340	20	30	390
Indirecte werkgelegenheid *	20	50	100	170
Afgeleide werkgelegenheid *	70	130	60	260
Totale werkgelegenheid (bruto) *	430	200	190	820
Waarvan netto *	370	200	160	730

* Afgerond op tientallen.

Tabel 15 – Toegevoegde waarde (bruto)

	Emmen	Overig Drenthe	Overig Nederland	Totaal
Directe toegevoegde waarde *	22	1	2	26
Indirecte toegevoegde waarde *	2	4	14	20
Afgeleide toegevoegde waarde *	5	10	5	19
Totale toegevoegde waarde (bruto) *	29	16	21	65
Waarvan netto *	26	16	19	60

* Afgerond op miljoenen euro's.

4 Conclusies

- Het project Atalanta genereert verschillende type economische effecten. Allereerst kan een onderscheid worden gemaakt in tijdelijke (eenmalige) effecten samenhangend met de bouw van onder meer het dierenpark en de structurele (jaarlijkse) effecten als gevolg van bestedingen van bezoekers van het dierenpark en theater en de bewoners van de Hoofdstraatlocatie. De structurele effecten (uitgedrukt in bestedingen, toegevoegde waarde en werkgelegenheid) kunnen vervolgens nader worden opgesplitst in:
  - directe effecten (in dierenpark of theater) en indirecte effecten (bij toeleveranciers)
  - afgeleide effecten (als gevolg van overnachtingen in hotels e.d. van bezoekers van het dierenpark, combinatiebezoeken (zowel aan dierenpark als aan andere attractie/voorziening in de stad of regio, bestedingen van de bewoners van de Hoofdstraatlocatie).
  - brede uitstralingseffecten: Atalanta heeft ook bredere (maatschappelijke) effecten op zijn omgeving. Hierbij kan worden gedacht aan een betere ruimtelijke uitstraling en vergrote aantrekkelijkheid van het centrum en een betere bereikbaarheid.
- De tijdelijke werkgelegenheid als direct gevolg van de realisatie van Atalanta bedraagt ruim 2.600 arbeidsjaren, verdeeld over de jaren dat er wordt gebouwd. Daarnaast worden er bij toeleverende bedrijven ook nog ruim 2.000 arbeidsjaren gecreëerd, waarmee het totale effect uitkomt op bijna 4.700 arbeidsjaren. Uitgedrukt in (tijdelijke) toegevoegde waarde bedraagt dit in totaal circa € 277 miljoen.
- Het project Atalanta genereert jaarlijks circa € 92 mln aan bruto bestedingen. Ruim tweederde hiervan komt ten goede aan de lokale economie in Emmen. De resterende bestedingen komen vooral terecht in overig Drenthe en in mindere mate de rest van Nederland.
- Het structurele (bruto) werkgelegenheidseffect van Atalanta bedraagt 820 fte. Hiervan zijn 730 fte ook daadwerkelijk additioneel (netto effect). In termen van toegevoegde waarde bedraagt dit bruto effect circa € 65 mln. Ruim de helft van de extra (bruto) werkgelegenheid wordt in de gemeente Emmen gecreëerd. De overige extra werkgelegenheid komt terecht in de rest van de Provincie Drenthe (200 fte) en in overig Nederland (190 fte).
- Het overgrote deel van de extra werkgelegenheid en toegevoegde waarde in Emmen is directe werkgelegenheid bij het Dierenpark. In overig Drenthe komt het grootste deel van het effect juist van de bestedingen van bezoekers aan overnachtingen in hotels en andere type accommodaties (dit is een afgeleid effect van Atalanta). Voor overig Nederland komt het economische effect vooral voort uit de toeleveringsrelaties die bedrijven hebben met het Dierenpark. (indirect effect).
- Atalanta heeft ook bredere (maatschappelijke) economische effecten op zijn omgeving. Deze zijn ook al in het kader van de afzonderlijk uitgevoerde MKBA onderzocht (en berekend). In kwalitatieve termen kan in ieder geval worden aangegeven dat de integrale gebiedsontwikkeling zorgt voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de omgeving. Dit werkt onder meer positief door op de waarde van het bestaande vastgoed. Ook neemt de aantrekkelijkheid van het centrum voor bezoekers toe. Hierdoor zullen mensen het centrum van Emmen eerder bezoeken en hier ook meer geld uitgeven. Atalanta heeft tenslotte ook invloed op de bereikbaarheid van verschillende locaties in Emmen.

Bijlage 1. Belangrijkste uitgangspunten

Deze bijlage geeft een overzicht van de belangrijkste uitgangspunten die zijn gebruikt om de verschillende effecten van Atalanta te berekenen.

Tijdelijke effecten

Toedeling investeringskosten		
	Percentage	Totale kosten per jaar
Bouwkosten		
Burgerlijke en utiliteitsbouw	65%	34.775.000
GWW	30%	16.050.000
Advieskosten etc.		
Zakelijke dienstverlening	5%	2.675.000

Economische kerngegevens	
Burgelijke en utiliteitsbouw	
Arbeidsvolume burgelijke en utiliteitsbouw (werkzame personen)	187.900
Productiewaarde burgerlijke en utiliteitsbouw (basisprijzen)	30.421.000.000
Toegevoegde waarde burgerlijke en utiliteitsbouw (basisprijzen)	9.272.000.000
PW/AV	161.900
TW/AV	49.345
Bouwnijverheid GGW	
Arbeidsvolume bouwnijverheid GGW (werkzame personen)	76.400
Productiewaarde architecten- en ingenieursbureau's (basisprijzen)	14.018.000.000
Toegevoegde waarde architecten- en ingenieursbureau's (basisprijzen)	5.042.000.000
PW/AV	183.482
TW/AV	65.995
Advies-/ingenieursbureau's	
Arbeidsvolume advies-/ingenieursbureau's (werkzame personen)	88.700
Productiewaarde architecten- en ingenieursbureau's (basisprijzen)	8.769.000.000
Toegevoegde waarde architecten- en ingenieursbureau's (basisprijzen)	4.350.000.000
PW/AV	98.861
TW/AV	49.042

Structurele effecten

Reiskosten				
	Lokaal	Regionaal	Landelijk	Inter-nationaal
Auto				
Gemiddeld aantal auto km	3	20,0	75,0	300,0
Benzinekosten (variabel) auto per km	0,1	0,1	0,1	0,1
Benzinekosten per auto	0,3	2,0	7,5	30,0
Personen per auto	2,5	2,5	2,5	2,5
% benzineuitgaven in Nederland	100%	100%	100%	50%
Aanvullende uitgaven p.p. naast benzine	0,0	0,0	3,0	5,0
Benzinekosten en overige kosten per bezoeker	0,12	0,8	6,0	17,0
Reiskosten per bezoeker auto totaal	0,12	0,8	6,0	17,0
OV				
Gemiddelde reiskosten OV (in Nederland)	2,0	5,0	20,0	30,0
Anders				
Gemiddelde reiskosten anders	1,0	5,0	20,0	30,0

Economische kerngegevens					
	Productiewaarde	Toegevoegde waarde	Arbeidsvolume werknemers	PW per werknemer	TW per werknemer
Dienstverlening t.b.v. vervoer	129	52	700	184.286	74.286
Cultuur, sport en recreatie	349	130	1.800	193.889	72.222
Horeca	455	227	3.800	119.737	59.737
Detail-, autohandel en reparatie	1.208	653	13.500	89.481	48.370
Gesubsidieerd onderwijs	556	435	7.100	78.310	61.268

Bijlage 2 Begrippenlijst

Afschrijvingen	De berekende waardevermindering van vaste activa (zoals machines, gebouwen, software en andere duurzame productiemiddelen) die worden ingezet in het productieproces, voor zover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.
Arbeidsinkomensquote	Het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde in een economie. Het verloop van de arbeidsinkomensquote is een indicator voor de ontwikkeling van de winstgevendheid van bedrijven; een stijging van de arbeidsinkomensquote duidt op een lagere winstgevendheid.
Arbeidsjaar	De gemiddelde contractuele arbeidsduur van een voltijdsbaan van werknemers op jaarbasis.
Basisprijzen	Wordt gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges van derden en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en productgebonden subsidies.
Belastingen	Door de overheid opgelegde, verplichte heffingen, zonder een direct aanwijsbare tegenprestatie, die dienen ter dekking van overheidsuitgaven.
Beroepsbevolking	Alle personen van 15-64 jaar die tenminste twaalf uur per week werken of actief dergelijk werk zoeken.
Binnenlands product	Het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt en uitgedrukt in marktprijzen.
Bruto productiewaarde	De marktwaarde van de afgezette goederen en diensten, vermeerderd met de waarde van de goederen die aan de voorraad zijn toegevoegd.
Bruto toegevoegde waarde	Toegevoegde waarde inclusief afschrijvingen.
Consumptieve bestedingen	De goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften
Geregistreerde werkloosheid	Mensen zonder werk (of met werk van minder dan twaalf uur per week) die bij een arbeidsbureau staan ingeschreven en direct

beschikbaar zijn voor een baan van minstens twaalf uur per week.

Marktprijzen	De waardering tegen marktprijzen is de prijs die de afnemer betaalt, dus inclusief handels- en vervoersmarges en de belastingen op productie en invoer, en exclusief de subsidies op productie en invoer. Wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product.
Multiplier	Vermenigvuldigingsfactor die de mate van doorwerking of uitstraling weergeeft. Een multiplier van bijvoorbeeld 1,5 geeft aan dat er behalve het oorspronkelijke directe effect ter grootte van 1, nog een additioneel indirect effect van 0,5 optreedt.
Nationaal inkomen	Alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Deze inkomens omvatten, onder andere, de beloning van werknemers, belastingen en subsidies op productie en invoer, rente, dividenden en niet-uitgekeerde winsten. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens van alle sectoren. Het kan ook worden berekend als het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden etc. Dit wordt uitgedrukt in marktprijzen.
Nationaal product	De totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. Is in waarde gelijk aan het nationaal inkomen. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.
Productiewaarde	De marktwaarde van de afgezette goederen en diensten, vermeerderd met de waarde van de goederen die aan de voorraad zijn toegevoegd.

Bijlage 3 Toelichting Input output analyse

Wat is een input output tabel

Een input output tabel geeft een gedetailleerde beschrijving van de goederen en dienstenstromen in een regio of land welke verband houden met het productieproces. Door zijn vorm kan een input output tabel zowel horizontaal als verticaal worden gelezen. Op de regels van de tabel wordt namelijk een overzicht gegeven van de goederen en dienstenstromen vanuit de onderscheiden sectoren ("output"), terwijl de kolommen inzicht geven in de goederen en dienstenstromen naar de sectoren ("input").

De output of afzet van elke sector omvat de intermediaire leveringen (tussenproducten van sector naar sector) en de finale leveringen (uitvoer, consumptie, investeringen en voorraadvorming). De input of kostenzijde omvat de door andere sectoren geleverde intermediaire goederen en de primaire kosten (invoer, afschrijvingen, indirecte belastingen minus subsidies, lonen en salarissen en overig inkomen). Aldus verschaft de input output tabel voor de economische sectoren van het gebied waarop de tabel betrekking heeft, een volledig overzicht van de afzet en kostenstructuur.

Uitwerking van een voorbeeld

Ter verduidelijking van het voorgaande is hieronder een fictieve regionale I/O tabel weergegeven.

Voorbeeld IO-tabel

Sectoren	(1) leveringen aan				(2) Totaal interme- diar	(3) Finale levering	(4) Productie Totaal
	a	b	c	d			
(1) Levering van a	10	12	14	7	43	57	100
b	8	9	0	3	20	30	50
c	3	4	10	9	26	14	40
d	2	1	10	1	14	31	45
(2) Subtotaal	23	26	34	20	103	132	235
(3) Invoer	27	14	0	15	56		
(4) Toegevoegde waarde	50	10	6	10	76		
(5) Totale productie	100	50	40	45	235		

De leveringen van een sector in de regio bestaan uit de leveringen aan sectoren a t/m d in dezelfde regio ofwel de intermediaire leveringen (kolom (1)) en leveringen aan de finale vraag in de regio en daarbuiten (kolom (3)). De intermediaire leveringen zijn die leveringen die in de toegeleverde sector mede als input dienen voor de voortbrenging van het eindproduct. Zo levert bijvoorbeeld sector a 10 eenheden aan zichzelf (de interne leveringen), 12 eenheden aan b, 14 aan c en tot slot 7 eenheden aan sector d. Het totaal van de intermediaire leveringen van sector a bedraagt 43 (kolom (2)). De finale leveringen (kolom (3)) zijn die goederen en diensten die het eindproduct vormen van het totale productieproces per sector. De finale leveringen kunnen bestaan uit:

- consumptiegoederen voor de gezinshuishoudingen in de regio;

- investeringsgoederen voor de bedrijven in de regio;
- export, onderverdeeld in export naar overig Nederland en het buitenland;
- goederen, geleverd aan de overheid in de regio;
- en tot slot kunnen er mutaties in de voorraadvorming plaatsvinden.

De totale productie van een sector (kolom (4)) bestaat dan uit het totaal van de intermediaire en de finale leveringen. De kostenstructuur van een sector, weergegeven door de kolommen van de sectoren, bestaat uit:

- de leveringen van grondstoffen en halffabrikaten door de sectoren in de regio, hieronder zijn eveneens de interne leveringen begrepen;
- de primaire kostencategorieën bestaande uit: de invoer van goederen onderverdeeld in invoer vanuit andere regio's (regel (3)) en de toegevoegde waarde (regel (4)), welke onderverdeeld kan worden in de kostencomponenten lonen en salarissen (inclusief de sociale lasten), het winstinkomen en de afschrijvingen.

Het totaal van alle kostencomponenten is per sector vermeld op regel (5). Het totaal van de inputs is gelijk aan de omvang van de totale productie. Per sector geldt, dat het totaal van de kostencomponenten (de inputs) gelijk is aan het totaal van de afzetcomponenten (de outputs). De productie van alle sectoren tezamen vormt de totale productie in de economie. In het voorbeeld is dit gelijk aan 235 eenheden.

Toepassingsmogelijkheden

Indien men erin slaagt voor elk van de onderscheiden sectoren gegevens te verzamelen over de volgende (zie onderstaande opsomming) gegevens, dan beschikt men over een kwantitatieve set van gegevens van de betreffende economie die zich uitstekend leent voor een beschrijvende analyse van de structuur en de ontwikkeling van het economisch proces.

- intermediaire kosten (leveringen door andere sectoren),
- intermediaire leveringen (aan andere sectoren),
- primaire kosten,
- finale leveringen,

Een belangrijke toepassingsmogelijkheid van de input output tabel berust daarnaast op de verbanden die er bestaan tussen de omvang van de finale productie van één bepaalde sector en de productie omvang van alle sectoren welke door het leveren van intermediaire goederen bijdragen in de totstandkoming van de productie van eerst bedoelde sector. Meer in het bijzonder is het dan op basis hiervan mogelijk de effecten na te gaan van een bestedingsimpuls in de vorm van bijvoorbeeld een stijging van de vraag naar investeringsgoederen, voor de gehele economie. Een toeneming van de vraag heeft immers niet alleen een direct effect op de productie van een bepaalde sector maar daarnaast door de vereiste toeleveringen ook indirecte effecten in alle mogelijke andere sectoren. Ook deze sectoren zijn op hun beurt afhankelijk van (weer andere) sectoren, die eveneens toeleveringen nodig hebben, etc., etc.. De indirecte effecten worden wel steeds kleiner zodat het gehele proces tot een einde komt. De som van alle indirecte effecten vormt het totale indirecte effect 1. De extra toeneming van de vraag in alle mogelijke sectoren wordt doorwerking genoemd. Dankzij dit doorwerkingseffect leidt een extra besteding van 1 gulden tot een totale stijging van de economische transacties met meer dan 1 gulden. De verhouding tussen het uiteindelijke effect en de impuls heet multiplier.

Een multiplier is dus een vermenigvuldigingsfactor die de mate van doorwerking of uitstraling weergeeft. Een multiplier met een waarde van bijvoorbeeld 1,5 geeft aan dat er behalve het oorspronkelijke directe effect ter grootte van 1, nog een additioneel indirect effect van 0,5 optreedt. De effecten kunnen daarbij zijn uitgedrukt in termen van werkgelegenheid (er is dan sprake van een werkgelegenheidsmultiplier) doch ook in termen van bijvoorbeeld productie, import en toegevoegde waarde.

Deze multipliers kunnen van sector tot sector verschillen. In sectoren waarin veel wordt ingevoerd of de winstoverslag hoog is, is de multiplier relatief laag. Naarmate de economie van een regio een meer "open" karakter heeft, zal de verwevenheid met sectoren buiten de regio sterker zijn. Een belangrijk deel van de indirecte effecten van een bepaalde impuls zal dan, zoals dat heet, "weglekken" naar andere regio's. Een verandering van de omvang van de productie van een bepaalde sector heeft dan weinig of zelfs hoegenaamd geen doorwerkingseffecten op de productieomvang in de andere sectoren van de betreffende regio. Met andere woorden de productiemultipliers zullen niet hoog zijn.

Het voorgaande betekent derhalve dat door input output analyse zicht kan worden gegeven op de directe en indirecte effecten van een bestedingsimpuls in termen van productie, werkgelegenheid en toegevoegde waarde.

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas